

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ В КЛАСАХ З МАЛОЮ НАПОВНЮВАНІСТЮ УЧНІВ

УДК 378.14:373.31

*Галина Шубак, старший викладач кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ В КЛАСАХ З МАЛОЮ НАПОВНЮВАНІСТЮ УЧНІВ

У статті розглядаються особливості підготовки висококваліфікованого, добре підготовленого, компетентного вчителя початкової школи до роботи в класах з малою наповнюваністю учнів.

Ключові слова: сільська школа, вчитель початкової школи, класи з малою наповнюваністю учнів.

Літ. 8.

*Galyna Shubak, senior lecturer of the Pedagogic and Methods of Primary Education Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko*

ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К РАБОТЕ В КЛАССАХ С МАЛОЙ НАПОЛНЯЕМОСТЬЮ УЧЕНИКОВ

В статье рассматриваются особенности подготовки высококвалифицированного, хорошо подготовленного, компетентного учителя начальной школы к работе в классах с малой наполняемостью учеников.

Ключевые слова: сельская школа, учитель начальной школы, классы с малой наполняемостью учеников.

*Halyna Shubak, Senior Lecturer of the Pedagogic and Methods of Primary Education Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko*

THE RAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER TO THE WORK IN CLASSES WITH SMALLER NUMBERS OF PUPILS

In the article the peculiarities of the preparation of a highly qualified, well-prepared and competent teacher to the work in classes with smaller numbers of pupils by a primary school are observed.

Keywords: country school, primary school teacher, classes with smaller numbers of pupils.

Постановка проблеми. У комплексі заходів модернізації освіти в Україні велику увагу приділено проблемі загальноосвітніх навчальних закладів, розташованих у сільській місцевості, що виконують багатофункціональну роль у суспільному житті. Підвищення якості освіти на селі – одна з актуальних проблем держави, вирішення якої пов'язано з підготовкою висококваліфікованого, добре підготовленого, компетентного вчителя з розвинутими комунікативними якостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні існування шкіл з малою наповнюваністю учнів, активізація їх подальшого розвитку не тільки викликає заперечень, а й значно активізує наукові пошуки, пов'язані з підвищенням ефективності функціонування таких шкіл, посилює увагу до цих питань на всіх рівнях. Відомості про них набули досить ґрунтовного висвітлення у наукових працях: Р. Барановської, Н. Касярум, М. Короля, В. Мелешко, О. Савченко, В. Стрезкізіна та ін., в яких подається аналіз змісту роботи в школах з малою наповнюваністю

учнів, окреслюються основні проблеми, визначаються можливі шляхи подолання деяких із них.

Останнім часом у різних навчальних установах створюються лабораторії сільської школи та сільської малочисельної школи.

Мета статті полягає у особливостях підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи в класах з малою наповнюваністю учнів.

Виклад основного матеріалу. Сільська школа – найважливіший, головний, єдиний осередок культури. Вона задає тон усьому інтелектуальному, культурному і духовному життю села. Так, для забезпечення рівного доступу до якісної освіти в Львівській області у 2014 – 2015 н.р. функціонувало 1399 загальноосвітніх навчальних закладів (найбільше в Україні), у яких навчалось 249 тис. учнів, що на 17 тис. менше ніж попереднього навчального року. Учні здобували загальну середню освіту в 243 ЗНЗ I ступеня, 399 ЗНЗ I – II ступенів, 424 ЗНЗ I – III ступенів, 3 ЗНЗ II – III ступенів [3, 10].

З метою оптимізації загальноосвітніх

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ В КЛАСАХ З МАЛОЮ НАПОВНЮВАНІСТЮ УЧНІВ

навчальних закладів у 2014 – 2015 навчальному році та враховуючи зменшення кількості школярів в області органами управління освітою місцевого самоврядування передбачено у зв'язку з відсутністю в окремих селах дітей молодшого шкільного віку та за згодою батьків перевести своїх дітей на навчання у інші школи призупинили діяльність 10 ЗНЗ I ступеня та 13 ЗНЗ I – II ступенів. У таких районах, як Дрогобицький – 1, Жидачівський – 1, Пустомитівський – 1, Радохівський – 3, Самбірський – 2, Сколівський – 1, Сокальський – 1.

Середня наповнюваність учнями класів в області становила 18,66. Що на 0,15 вища за середню наповнюваність в Україні. Один учитель навчав 7,23 учня, що на 1,2 нижча за середню наповнюваність в Україні (8,43). Це зумовлює появу значної кількості шкіл з малою наповнюваністю класів: малокомплектних і малочисельних [3, 11].

Сучасні вимоги суспільства до якісної освіти активізують пошук шляхів розвитку інноваційного потенціалу сільської малочисельної школи, що акумулюються у педагогічній системі освітніх закладів, суттєво змінюють вимоги до професійної компетентності вчителя. У Концепції загальної середньої освіти зазначається, що основою всіх перетворень в освіті має стати реальне знання вчителем потенційних можливостей дітей, прогнозування потреб і моделей розвитку особистості [4, 112].

Основні положення компетентного підходу до освіти розглядаються і у контексті Болонського процесу. Зміст якого спрямований на активну життєдіяльність і життєтворчість особистості, яка вміє генерувати ідеї і здатна реалізувати їх в умовах нової освітньої парадигми – “освіта упродовж усього життя” [1, 10].

Проблеми розвитку та вдосконалення шкільної освіти в сучасних умовах спрямовано у площину цінностей особистісного розвитку, варіативності й відкритості школи, що зумовлює необхідність переосмислення ролі компетентного вчителя, від діяльності якого значною мірою залежить результати навчання, виховання та рівень розвитку дитини.

У стратегічному вимірі сучасні нововведення поступово долають наслідки економічного відставання, компенсують недоліки у діяльності соціально-культурних закладів. Найголовніше їх завдання – привернути увагу державних структур, громадськості до проблем розвитку освіти у сільській місцевості.

Завдання педагогічного вузу – підготувати компетентного вчителя, здатного працювати в

умовах сільської школи, застосовувати інноваційні технології, що реалізуються у педагогічній практиці, позитивно впливати та змінювати педагогічну систему.

У формуванні базових компетенцій сільського вчителя важливу роль відіграють такі аспекти:

- мотиваційний, бажання вчителя, його готовність бути компетентним у своїй професії, у виконанні своїх функцій як професіонала;
- когнітивний, що характеризує рівень володіння знаннями, які охоплюють зміст професійної компетентності вчителя;
- поведінковий, засвідчує досвід вияву компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях;
- ціннісно-смісловий характеризує ставлення вчителя до професійної діяльності [6, 2].

Сучасний педагог має творчо підходити до організації освітнього процесу, враховуючи конкретні умови школи, класу, вміння швидко орієнтуватися та використовувати інформаційний простір, постійно працювати над удосконаленням власного інтелектуального потенціалу. Тому, професійна компетентність повинна закладатися у вищому навчальному закладі. Що дасть змогу майбутньому вчителю з інноваційним мисленням будувати свою професійну діяльність на високому науково-педагогічному рівні, приймати обґрунтовані рішення, постійно працювати над підвищенням професійного рівня.

Практика свідчить, що у роботі вчителя, який працює в інноваційному режимі, переважають:

- 1) пошукові форми роботи учнів на уроці та позаурочний час, що сприяє розширенню їхнього досвіду;
- 2) чітко виражена спрямованість на реалізацію розвивального потенціалу у навчально-виховному процесі;
- 3) прогнозується високий рівень дидактичних цілей;
- 4) вчитель постійно підтримує тісні контакти з науковими установами, методичними структурами, колегами з району, області, держави, відкритий до спілкування [5, 5].

Інноваційна діяльність компетентного вчителя ґрунтується на гуманістичних засадах, без чого не може відбуватися повноцінного освітнього процесу.

Навчаючи студентів їх майбутньої професії, необхідно врахувати особливості навчально-виховного процесу в школах I ступеня з малою наповнюваністю учнів.

Учителю у класах з малою наповнюваністю учнів доводиться готуватися щоденно до 8 – 12 уроків. Він повинен вміти раціонально

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ В КЛАСАХ З МАЛОЮ НАПОВНЮВАНІСТЮ УЧНІВ

поєднувати класи у комплекти, правильно будувати розклад занять, володіти методикою уроку у класі-комплекті, методикою виховної роботи [4, 384].

Щоб майбутній учитель був всесторонньо готовий до роботи в таких умовах, необхідно орієнтуватися педагогічним університетам на більш тісний зв'язок з реальним життям сільської школи.

Органічною частиною навчально-виховного процесу у вищих педагогічних закладах має стати система спеціальних курсів і семінарів, які вивчають специфіку роботи вчителя сільської малочисельної школи. Спеціальні розділи з цієї проблематики мають бути включені до програм з фахових методик.

Важливе місце у професійній підготовці вчителя початкової школи до роботи в класах з малою наповнюваністю учнів на факультеті педагогічної та мистецької освіти ДДПУ імені Івана Франка займає спецкурс "Особливості навчання молодших школярів у класах з малою наповнюваністю учнів", на жаль, тільки для заочної форми навчання 5 курс.

Основні завдання курсу:

- озброїти студентів необхідними знаннями про особливості організації навчально-виховного процесу у класах з малою наповнюваністю учнів;
- сприяти вдосконаленню фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи в таких класах [2, 3].

Для методичного забезпечення спецкурсу складена навчальна програма (2009; 2014) [2], робоча програма (оновлюється щорічно), методичні рекомендації для практичних занять (2013) [7].

Підготовці вчителя до роботи в умовах сільської малочисельної школи повинна сприяти організація педагогічної практики. Одну із двох практик студент факультету початкової та мистецької освіти повинен пройти у малочисельній початковій школі або в класі-комплекті.

Підвищенню якості підготовки майбутніх вчителів до роботи в сільській малочисельній школі в значній мірі сприятиме орієнтація наукової роботи кафедр на дослідження особливостей організації і змісту навчально-виховної роботи в сільській малочисельній школі. На кафедрі педагогіки та методики початкової освіти значна частина студентів виконують курсові та дипломні роботи з проблем малочисельної школи. З кожним роком число таких робіт зростає.

Докорінного оновлення потребує система підвищення кваліфікації і перепідготовки вчителів

початкових класів малокомплектних шкіл і класів-комплектів. При проведенні перепідготовки потрібно формувати спеціальні групи з цієї категорії вчителів і розглядати з ними специфічні форми роботи в них, застосування сучасних педагогічних технологій.

Педагогічна технологія має чітку орієнтацію на кінцевий результат. Вона містить способи досягнення останнього на етапах навчання і відрізняється від методик своєю відтворюваністю, відсутністю багатьох "якщо" (якщо талановитий вчитель, якщо здібні діти тощо). Вона, як правило, включає в себе окремі методики і методи. Опис педагогічної технології окреслює умови, за яких вона зберігає ефективність.

Як показує практика студенти факультету не готові до впровадження педагогічних технологій в майбутній професійній діяльності. Тому доцільною є розробка і читання спецкурсу (можливо, після першої педагогічної практики) на тему "Сучасні технології особистісно-орієнтованого навчання у початковій школі" (з окремим розділом для малокомплектної школи).

Щоб бути на рівні сучасних вимог, вчитель початкових класів сільської малокомплектної школи повинен мати не тільки глибокі теоретичні знання з основ наук, а й володіти системою професійних умінь, які забезпечують успішне здійснення педагогічних функцій навчання молодших школярів.

Важливим аспектом навчально-виховного процесу в класах з малою наповнюваністю учнів є організація самостійної роботи дітей. Враховуючи її важливість та роль в об'єднаних різновікових групах, учителі на уроках використовують розроблені методичні рекомендації, інструкції, пояснення, застосовують різні форми й види самостійної навчальної діяльності, що пропонуються науково-методичною літературою, іншими педагогічними джерелами.

Форми організації навчальної діяльності учнів у таких типах шкіл визначаються особливостями складу груп, рівнем готовності до навчання та іншими показниками. Аналіз теоретичних джерел і сучасної практики доводять: у початковій малочисельній школі виявляються раціональними однотемні уроки, які проводяться для учнів різних вікових груп і класів, де поєднується колективна, фронтальна, індивідуальна чи парна робота під безпосереднім керівництвом учителя. Така організація навчання стимулює активність учнів, їхню увагу, дає змогу розвивати комунікативні якості, більше міркувати і слухати товаришів, порівнювати свої відповіді та навчальні досягнення з іншими.

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ДО РОБОТИ В КЛАСАХ З МАЛОЮ НАПОВНЮВАНІСТЮ УЧНІВ**

Подаємо орієнтовані завдання для учнів 2 класу з української мови (I семестр), складені на основі рівневого підходу [8].

Тема. Рідна мова, мова державна. Звуки мовлення, букви, якими вони позначаються. Вимова і написання слова вересень.

Теоретичні відомості до теми

Звуки ми вимовляємо і чуємо. З них утворюються слова. На письмі звуки позначаються буквами. Букви ми бачимо, читаємо, пишемо.

Школа - [ш][к][о][л][а].

Звуки бувають голосні, тверді та м'які приголосні. Для складання звукової моделі слова використовують такі позначення:

[·] – голосний звук, [-] – твердий приголосний, [=] – м'який приголосний.

Зразок: школяр - - - - · = · -

Завдання для індивідуального виконання

1. Українська мова – знає цілий світ, -

Як трава шовкова, мов калини світ.

Не соромся, доню, нею говорить,

Від Карпат до Дону мова ця дзвенить.

Не соромся, сину, мовонька твоя –

Як під небом синім пісня солов'я.

Українська мова – то великий дар.

Мовою твоєю створений “Кобзар”

Олесь Лупій

Перший рівень

Прочитай. Чітко вимов кожен звук у першому реченні.

Другий рівень

Прочитай. Запиши перше речення. Чітко вимов голосні звуки у тексті.

Третій рівень

Прочитай. Спиши вірш. Вимов звуки і назви букви у другому реченні.

Підкресли рядки, які могли б стати заголовком вірша.

2. Прочитай слова. Спиши. Склади звукові моделі слів – назв осінніх місяців.

Вересень, жовтень, листопад, осінь, зима, весна, літо.

Завдання для роботи в групах

Група 1. Скільки голосних звуків в українській мові? Запишіть їх за зразком. **Зразок: [а], ...**

Складіть звукові моделі слів: лілея, ромашка, мак, конвалія.

Складіть і запишіть речення про свою улюблену квітку.

Група 2. Назвіть декілька приголосних звуків української мови.

Складіть звукові моделі слів: рись – рис; син – синь; сом – сім. Чим вони різняться? Запишіть декілька слів, в яких більше букв, ніж звуків.

Завдання для роботи в парах

1-й варіант. Складіть речення зі слів кожного рядка і запишіть їх. Доберіть заголовок. Продовжіть текст.

осінь, Надворі, пізня, стоїть.

небо, сірі, Важкі, оповили, хмари.

На, деревах, давно, листя, старих, облетіло.

2-й варіант. Складіть речення зі слів кожного рядка і запишіть їх. Доберіть заголовок. Продовжіть текст.

Скоро, зима, приходять.

Замерехтіли, в, повітрі, сніжинки, перші.

Теплою, вкрилась, ковдрою, земля.

Метелиця, стежки, лісові, завіяла.

Цікаві завдання. Мовні ігри

Гра “Навпаки”

Доберіть до поданих слів слова з протилежним значенням.

Тихий, теплий, спека, сумний, солодкий.

Гра “Допоможи”

Читання скоромовки з пропущеними буквами.

Фл...кси, фл...кси на фл...нелі –

Ф...ртуш...кз...цвів у Нелі

Висновки. Розвиток педагогічної системи закладу значною мірою залежить від учителя, коли діяльність учнів постійно насичена цікавою, щоденною, багатогранною творчою працею, у якій досягаються поставлені цілі, розв'язуються посильні завдання: інтелектуальні, моральні, естетичні.

Тільки висококваліфікований, творчий, компетентний учитель який добре обізнаний із педагогічною системою сільської школи може забезпечити умови для генералізації інноваційних технологій, передових ідей, навколо яких вибудовується захоплююча діяльність учнів, створюється динамічна система взаємозв'язків з оточенням, що сприяє поглибленню знань, розширенню та розвитку інтелектуальних здібностей дитини, формуванню її соціального досвіду.

1. Концепція загальної середньої освіти // Директор школи. – 2012. – № 1. – С. 5 – 15.

2. Кутняк І. Особливості навчання молодших школярів у класах з малою наповнюваністю учнів. Програма. / Іван Кутняк, Віра Мелешко, Галина Шубак. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка, 2009. – 16 с.

3. Освіта Львівщини – 2015. Статистичні показники розвитку / За загальною редакцією О. Небожук. – Львів, 2015. – 60 с.

4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. / Савченко О.Я. – К.: Абрис, 1997. – 415 с.

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ДО РОБОТИ В КЛАСАХ З МАЛОЮ НАПОВНЮВАНІСТЮ УЧНІВ**

5. Савченко О. Вдосконалення навчально-виховного процесу в малокомплектних школах. / Савченко О.Я. // Рідна школа. – 1995. – №5. – С. 4 – 6.
6. Савченко О. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. / Савченко О.Я. // Початкова школа. – 2001. – №7. – С. 1 – 4.
7. Шубак Галина. Особливості навчання молодших школярів у класах з малою наповнюваністю учнів. Методичні рекомендації до практичних занять / Галина Шубак. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. – 26 с.
8. Шубак Галина. Диференційовані завдання з української мови для самостійної роботи учнів різновікових груп малочисельної початкової школи / Автор-упорядник Шубак Г.В. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2015. – 115 с.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2015

УЖЕ ПЕРШЕ ВЕРЕСНЯ

Цвітуть айстри та жоржини... Ми на порозі осені... Літо, як завжди, швидко промайнуло, залишивши незабутні спогади на цілий рік.

А діти з новими враженнями, змужнілі, засмаглі починають юрбою збиратися біля своєї школи. Вчителі готують нові конспекти, бібліотекарі отримують новенькі підручники й цікаві книги, учні приводять до порядку шкільне приладдя й приміряють учнівський одяг. Скоро Перше вересня – День знань. Скільки надій, сподівань, обіцянок самому собі й батькам дає кожна дитина: гарно вчитися, стати найкращим – адже це під силу кожному, було би бажання!

Як важливо вибрати свою власну дорогу в житті, стати хорошим фахівцем, знайти своє щастя, прожити життя гідно. Над такими питаннями замислюється кожна молода людина, а завданням школи й педагогів є допомогти у самостановленні, самовихованні, самовдосконаленні дітям. Школі важливо, щоб у житті зустрілися хороші педагоги, вчителі, вихователі, які своїми знаннями, добрими порадами допоможуть учневі “відкрити свою зірку”.

Професія педагога є велична й гуманна. Навчаючи учнів доводити теорему Піфагора й застосовувати закон Ома, вчитуватися в “Марію” У. Самчука й захоплюватися лірикою Ліни Костенко, аналізувати ратні подвиги Б.Хмельницького й спілкуватися англійською, вчителі дбають про розвиток особистості, її талантів. Всі ми знаємо, що кожна людина є неповторною, оригінальною, особливою, а можливості проявити себе є найбільшими в учнівському та студентському віці.

Цього року вже вкотре до нашого Дрогобицького державного педагогічного університету прийдуть першокурсники – нове молоде покоління майбутніх педагогів. Їх чекають нові навчальні програми, цікаве й активне студентське життя, творчі пошуки. І яким буде поступ в майбутнє нашої держави залежатиме багато в чому від них.

Школі бажємо всіх нових творчих злетів, відкриттів, перемог, здобутків у новому навчальному році. Будьмо працюючі, наполегливі, оригінальні, допитливі й успіх неодмінно до нас прийде. Працюймо в нашій Україні на благо й процвітання наше й нашої держави!

Надія Дудник

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

